

MOȘTENIREA ȘCOLII ARDELENE ÎN COLECȚIA BIBLIOTECII METROPOLITANE DIN BUCUREȘTI

*Florin Bogdan**

Cuvinte cheie: Biblia, secolele XVIII-XIX, Transilvania, iluminism, Petru Maior

Keywords: the Bible, XVIIIth-XIXth centuries, Transylvania, Enlightenment, Petru Maior

Colecțiile de carte veche – românească sau străină –, păstrate în biblioteci și muzee, oferă de multe ori un teren propice pentru cercetări noi și contribuții documentare. Abordarea acestor colecții are în vedere nu doar titlurile exemplarelor sau caracteristicile tehnice și elemente grafice, o atenție deosebită merită acordată notelor manuscrise și însemnelor de proprietate. Însemnările de pe cărțile vechi pot aduce informații noi referitoare la anumite evenimente dar, de cele mai multe ori, ajută la reconstituirea vieții unor personalități care s-au aflat în proprietatea cărților (vorbind despre biblioteci private) sau a unor aspecte din viața unor comunități (aceasta din urmă se aplică în cazul cărților religioase, achiziționate destul de des prin colectă comună și donate ulterior bisericii comunității respective).

Biblioteca Metropolitană din București este o importantă instituție deținătoare de patrimoniu bibliologic, în colecțiile sale se păstrează un număr de 156 exemplare catalogate drept cărți românești vechi; dintre acestea un număr de 4 exemplare sunt manuscrise, alte 5 sunt tipărituri slavone utilizate și în bisericile din spațiul românesc, 7 sunt tipărituri transilvănene¹, iar alte 8 exemplare sunt tipărite după anul 1830 (considerat limita superioară în ceea ce privește tiparul românesc vechi), așa-zise cărți românești moderne (1831–1918). În consecință discutăm despre o colecție care numără 131 exemplare de carte românească veche. Cercetarea efectuată pe această colecție a fost exhaustivă, însă în studiul de față interesul nostru se îndreaptă spre lucrări ale căror autori se încadrează

* Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, str. Mihai Viteazul, nr. 12–14, e-mail: bogdan_florin_reghin@yahoo.com

¹ Cărți tipărite în Transilvania (în limba germană, maghiară sau latină) începând cu anul 1525 sau cărți scrise de autori din Transilvania dar tipărite în centre europene.

curentului cultural denumit Școala Ardeleană; ne referim la lucrări la a căror apariție au contribuit – fie ca autori/culegători sau corectori – personalități ale culturii ardeleni de la cumpăna veacurilor XVIII-XIX precum: Samuil Micu, Vasile Kolosi, Petru Maior, Ioan Corneli, Samuil Vulcan, Alexandru Teodori. Ne vom raporta la un număr de 5 titluri de carte românească veche pe care le vom prezenta în ordinea cronologică a apariției acestora.

Cea mai veche lucrare ce poate fi încadrată cercetării este *Biblia* (Blaj, 1795)², al cărei traducător a fost Samuil Micu, ceea ce a determinat ca lucrarea să fie cunoscută drept *Biblia lui Samuil Micu*.³ Exemplarul cercetat este incomplet, păstrându-se doar [8] f. + p. 1–462, 465–478, 481–520, 529–536, 545–610, 617–720, 723–894 din partea cu Vechiul Testament, partea a doua care cuprinde Noul Testament lipsește în totalitate. Volumul, care beneficiază de o legătură confecționată din carton îmbrăcat în pânză, iar cotorul și colțurile copertilor sunt din piele, se află într-o stare de conservare relativ bună, sunt vizibile urme de uzură, pete de umezeală, completări cu benzi de hârtie, file și caiete desprinse din legătură, urme ale unui atac xilofag, lip-suri din învelitoare la colțurile copertilor, legătura se desprinde de corpul cărții. Singura notă de proprietate întâlnită pe foaia de titlu și pe alte pagini din cuprinsul volumului este o șampilă cu textul “Biblioteca Municipiului București”, ceea ce atestă prezența cărții în colecțiile bibliotecii bucureștene de o bună perioadă de timp.

Unul dintre cei mai prolifici autori ai Școlii Ardelene a fost Petru Maior, iar în colecția avută în vedere se regăsesc 3 lucrări ale acestuia: *Propovedanii*

² Inv. 20, cota CRV IV 9. *Bibliia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi și a ceii Noao toate care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înțălesul limbii românești. Acum întâiu s-au tipărit românește supt stăpânirea preainălțatului împărat a romanilor, Franțisc al doilea, craiului apostolicesc, mare prințip al Ardealului și cealealalte, cu blagoslovenia Mării Sale, prealuminatului și preasfințitului domnului domn Ioann Bob, vlădicul Făgărașului, în Blaj, la Mitropolie, anul de la nașterea lui Hristos 1795.* Ion Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia Românească Veche. 1508–1830*, II (București: Edițiunea Academiei Române, 1910), nr. 595, 380–382 (în continuare BRV); Petrik Géza, *Magyarország bibliográfiája*, V (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 1971), 62; Dan Râpă-Buicliu, *Bibliografia Românească Veche, 1508–1830. Additamenta I* (Galați: Editura Alma, 2000), 338–40 (în continuare *Additamenta*); *Bibliografia Românească Veche*, I (A-C) (București: Cimec, 2004), 126–27; Ioan Chindriș, Niculina Iacob, Eva Mârza, Anca Elisabeta Tatay, Otilia Urs, Bogdan Crăciun, Roxana Moldovan, Ana Maria Roman-Negoi, *Cartea românească veche în Imperiul Habsburgic (1691–1830). Recuperarea unei identități naționale. Old Romanian Book in the Habsburg Empire (1691–1830). Recovery of a cultural identity* (Cluj-Napoca: Mega, 2016), 261–63 (în continuare CRVIH).

³ În acest sens vezi studiul lui Eugen Pavel, “Un monument de limbă literară: Biblia lui Samuil Micu, în Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și a ceii noao, Blaj, 1795”, în Ioan Chindriș, coord., *Biblia de la Blaj. Ediție Jubiliară* (Roma, 2000), 1–22.

(Buda, 1809)⁴, *Didahii* (Buda, 1809)⁵ și *Prediche* (partea I-III, Buda, 1810–1811).⁶

*Propovedaniile*⁷ se regăsesc sub forma unui exemplar complet cu [4] f. + 304 p. [302!] (numerotarea paginilor sare de la 94 la 97 și continuă). Legătura este confecționată din carton îmbrăcat în hârtie, cotorul și colțurile coperților sunt din piele. Coperțile sunt decorate cu un chenar din linii, în interiorul căruia sunt dispuse compoziții florale și vegetale; pe cotor sunt ornamente florale. Tranșa cărții este aurită. Starea de conservare a volumului este bună, sunt vizibile urme de uzură, foxing. Nu se păstrează nici o notă manuscrisă sau vreun însemn de proprietate care să ofere informații suplimentare referitoare la circulația cărții înainte de intrarea acesteia în Depozitul de Patrimoniu “Nicolaus Olahus” al Centrului Cultural “Octavian Goga” aparținând Bibliotecii Metropolitane București.

⁴ *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți, culease de Petru Maior de Dicio Sânt-Mărtin, paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal, precum și, la Înălțatul Crăiescul Locumtenențiale Consilium al Ungariei, crăiesc cărților revizor. La Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, în anul 1809. BRV, III (București: Edițiunea Academiei Române, 1936), no. 765, 6–10; CRVIH, 436–38. Vezi și Petru Maior, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*, ed. Elie Dăianu (Cluj-Napoca, 1906).*

⁵ *Didahii, adică învățături pentru creșterea fiilor la îngropăciunea pruncilor morți, culease de Petru Maior de Dicio Sânt-Mărtin, paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal, precum și, la Înălțatul Crăiescul Locumtenențiale Consilium al Ungariei, crăiesc cărților revizor. La Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, în anul 1809. BRV, III, no. 766, 10–12; CRVIH, 435–36. Vezi și Petru Maior, *Didahii, adică învățături pentru creșterea fiilor, la îngropăciunea pruncilor morți*, eds. Laura Stanciu, Ioan Adrian Circa (Cluj-Napoca: Mega, 2011).*

⁶ Cu foaie de titlu distinctă pentru fiecare parte. Partea I: *Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului, culease de Petru Maior de Dicio Sânt-Mărtin, paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal, precum și, la Înălțatul Crăiescul Locumtenențiale Consilium al Ungariei, crăiesc cărților revizor. Partea I, carea cuprinde predichele de la Dumineca vameșului până la Dumineca tuturor sfinților. În Buda, la Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești din Peșta, 1810. Partea a II-a: Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului, culease de Petru Maior de Dicio Sânt-Mărtin, paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal, precum și, la Înălțatul Crăiescul Locumtenențiale Consilium al Ungariei, crăiesc cărților revizor. Partea II, carea cuprinde predichele de la Dumineca a doao săptămână după Rusalii, până la Dumineca a 32 după Rusalii. La Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești din Peșta, 1811. Partea a III-a: Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului, culease de Petru Maior de Dicio Sânt-Mărtin, paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal, precum și, la Înălțatul Crăiescul Locumtenențiale Consilium al Ungariei, crăiesc cărților revizor. Partea III, carea cuprinde predichele sărbătorilor preste tot anul. La Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești din Peșta, 1811. BRV, III, nr. 779, 22–25; CRVIH, 441–444. Vezi și Petru Maior, *Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului*, eds. Laura Stanciu, Alin-Mihai Gherman (Cluj-Napoca: Mega, 2017).*

⁷ Inv. 388 coll. 1, cota CRV II 43. Ca în majoritatea cazurilor, exemplarul aflat în colecția Bibliotecii Metropolitane din București este colligat cu un exemplar al *Didahiilor*.

Colligate cu *Propovedaniile* s-au păstrat și *Didahiile* lui Petru Maior.⁸ Ca și în cazul anterior, exemplarul cercetat este unul complet, cu [3] f. + 139 p. [137!] (numărătoarea paginilor sare de la 66 la 69). Legătura și starea de conservare sunt aceleași ca și în cazul titlului descris mai sus. Situația se repetă și în privința însemnărilor, care lipsesc.

O situație inedită întâlnim la a treia lucrare ce îl are autor pe Petru Maior: *Prediche* (partea I-III). Deși cele trei părți sunt colligate și au aceeași cotă, ele poartă numere de inventar diferite.⁹ Paginația face trimitere către un exemplar complet cu [5] f. + 237 p. (partea I), 296 p. (partea a II-a) și 96 p. (partea a III-a). Legătura este confecționată din carton îmbrăcat în pânză, cotorul și colțurile copertilor sunt din piele; pe coperta 1 este o etichetă cu numele autorului și titlul cărții. Starea de conservare este bună, sunt vizibile urme de uzură, pete de ceară, pete de umezeală; tranșa cărții este roșie. Volumul capătă valențe de sursă istorică prin prezența unor note manuscrise și însemne de proprietate. Astfel, în afara unui text religios așternut pe versoul foii de gardă 1, la p. 237 (partea I) putem citi următoarele: „Jupâne dascăl și întru H[risto]s frate 1853 13 iunie”. Nota se completează printr-o altă însemnare de la p. 96 (partea a III-a): „Stan Băncilă mp. Paroh Tohani”. Putem presupune că ambele însemnări sunt din aceeași perioadă temporală și că volumul s-a aflat în posesia preoților din localitatea Tohani (județul Prahova). Cartea a ajuns în colecția Bibliotecii Metropolitane București încă din perioada în care aceasta purta numele scriitorului Mihai Sadoveanu, fapt relevat de ștampila păstrată pe f. [1]^v: „Biblioteca Municipală M. Sadoveanu Inventar nr. 460037”; proveniența cărții este atestată de o altă ștampilă, aplicată de această dată pe forzațul 2: „Anticariat 30000 lei”.

Ultimul titlu care ne interesează în studiul de față este cel al *Lexiconului de la Buda*.¹⁰ În colecție se regăsește un exemplar complet¹¹ cu 8 p. + VIII p. + 103 p. + 771 p. Legătura este confecționată din carton îmbrăcat în hârtie marmorată, cotorul și colțurile copertilor sunt din piele; pe cotor este o etichetă cu titlul cărții. Starea de conservare a cărții este bună, sunt vizibile urme de uzură, urme minore ale unui atac xilofag, suportul papetar este ușor îmbrunit. Din

⁸ Inv. 388 coll. 2, cota CRV II 43.

⁹ Cota CRV II 29. Partea I – inv. 71; partea a II-a – inv. 72; partea a III-a – inv. 73.

¹⁰ *Lexicon românesc-lătescu-ungurescu-nemtescu, quare de mai multi autori, in cursul a tri-deci si mai multor ani s'au lucratu. Seu Lexicon Valachico-LatinoHungarico-Germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est. Budae, typis et sumtibus Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae, 1825. BRV, nr. III, 1240, 460–464; Petrik Géza, Magyarországi bibliográphiája, vol. II (Budapest, 1890), 583; Andrei Veress, Bibliografia română-ungară, vol. II (București: Editura Cartea românească, 1931), 244; Additamenta, 429–431; CRVIH, 551–552.*

¹¹ Inv. 67, cota CRV II 25.

păcate pe filele cărții nu se păstrează note manuscrise sau însemne de proprietate care să releve date despre foștii proprietari ai cărții.

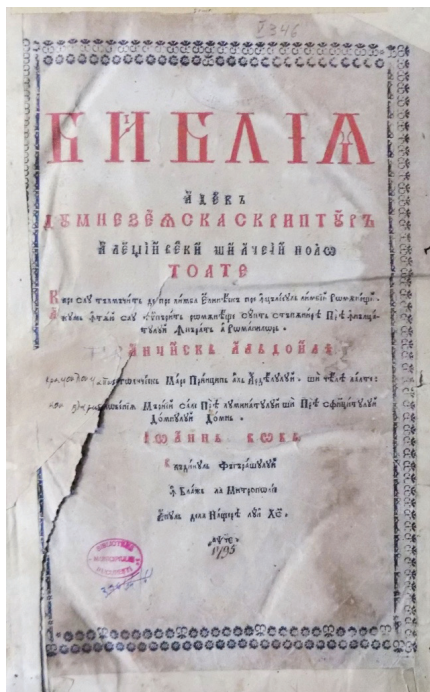
Prezența acestor lucrări în colecțiile Bibliotecii Metropolitane din București atestă interesul pentru cultura românească veche, implicit pentru opera cărturarilor Școlii Ardelene. Introducerea volumelor în circuitul științific aduce informații noi referitoare la circulația unor exemplare din lucrările unor intelectuali de marcă din perioada iluminismului transilvănean, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, așa cum au fost Samuil Micu sau Petru Maior. De asemenea, din punctul de vedere al cercetării colecțiilor de carte românească veche, valorificarea cărților din colecția amintită contribuie la o mai bună cunoaștere a numărului exemplarelor cunoscute la ora actuală. Nu în ultimul rând, puținele note documentare, însemnările manuscrise dau cărților o valoare istorică, de sursă, utilizabilă de către cercetători în reconstituirea unor aspecte ale vieții sociale și culturale de la cumpăna veacurilor XVIII-XIX.

THE LEGACY OF THE TRANSYLVANIAN SCHOOL IN THE COLLECTION OF THE METROPOLITAN LIBRARY OF BUCHAREST

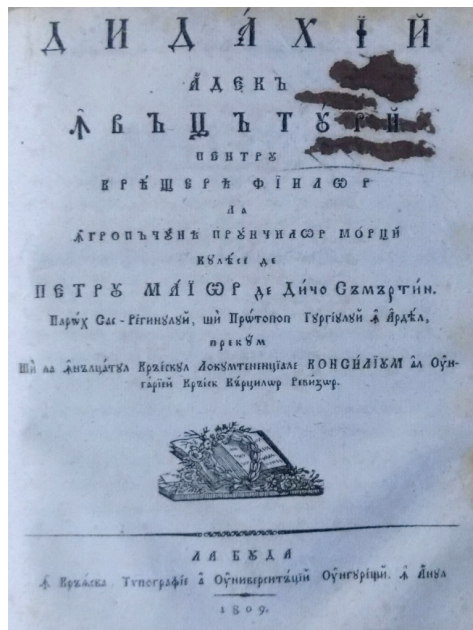
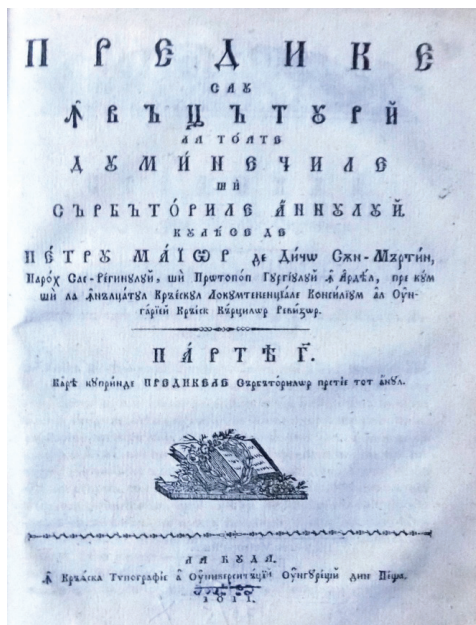
Abstract

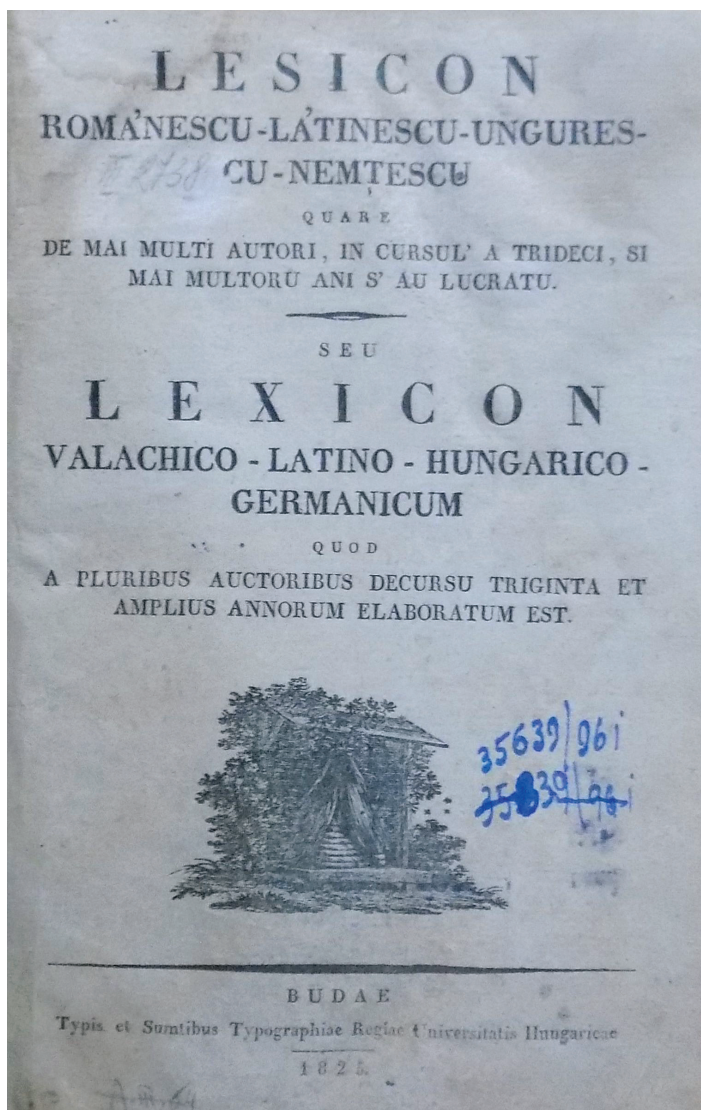
The collections of libraries and museums from Romania keep priceless heritage assets. Old books form a distinct category of museal pieces. Such a collection is found at the Metropolitan Library of Bucharest, built in the mid of XXth century and, subsequently, completed by purchase. Within the mentioned holdings are also preserved some copies of old Romanian books whose authors chronologically subsume under the cultural movement generically named the Transylvanian School.

We refer to a series of books of distinctly religious, linguistic and historical nature. The study focuses on works – some original, others translations or compilations – of some renowned personalities of the Romanian culture during the Enlightenment, from the end of the XVIIIth century and beginning of the XIXth century.

Biblia (Blaj, 1795) – foaia de titlu

Petru Maior, *Didahii* (Buda, 1809) – foaia de titluPetru Maior, *Prediche*, partea a III-a (Buda, 1811) – foaia de titlu

Lexiconul de la Buda (Buda, 1825) – foaia de titlu